

dr. Osváth László – dr. Sivák József – dr. Zsúgyel János

A SZOCIÁLIS GAZDASÁG TÉMAKÖRÉHEZ KÖTŐDŐ KÉPZÉSEK MAGYARORSZÁGON¹

Jelen írás a szociális gazdasághoz kapcsolódóan megvalósuló magyarországi képzésekkel foglalkozik. Kitér a szociális gazdaság fogalmának számos értelmezési lehetőségére és e kifejezés hazai alacsony ismertségére. Bemutatja a szociális gazdasághoz, nonprofit szektorhoz kötődő képzések fejlődését a rendszerváltozástól kezdődően napjainkig. Összefoglalja, hogy milyen típusú hazai képzések léteznek jelenleg e területen. Érintőlegesen jellemzi azt a szakirodalmi háttérrel, amire ezek a képzések támaszkodhatnak. A tanulmány törekszik arra, hogy bemutassa a szociális gazdasággal összefüggő oktatás, képzés területén megjelenő nehézségeket és perspektívákat.

This essay is about the education programs of social economy in Hungary. The varied understanding and the lack of awareness of the term are discussed. It demonstrates the development of the education from the transition until now. A summary is given about the existing types of trainings in Hungary. The study briefly reviews the literature of the trainings. This work attempts to demonstrate the difficulties and perspectives of the education concerning social economy.

Növekvő igény a szociális gazdaságról szóló oktatásra

A szociális gazdaság kérdésköre az utóbbi évtizedekben egyre inkább a figyelem középpontjába kerül a fejlett európai országokban (Futó et al., 2005; Chaves – Monzón, 2007). Az Európai Unió egyre több dokumentumában nevesíti. Az Európai Unióhoz történt csatlakozás óta Magyarországon is egyre több fórumon találkozunk a kifejezéssel, mint a jövőben fejlesztendő területtel. Az ország egyes hátrányos térségeinek, a kistelepülések jelentős részének, valamint a társadalom perifériájára sodródó csoportoknak a leszakadása egyre inkább megteremti az igényt az alternatív szolgáltatások, és munkahelyteremtés által kínált új utak kipróbálására. Emellett a kormányzati kommunikációban az utóbbi években megjelenő egymillió munkahely létrehozásának víziója sem válhat még részben sem valóra a munkahelyteremtés Magyarországon eddig csak nagyon korlátozottan alkalmazott formáinak elterjedése nélkül, amihez a szociális gazdaság kínál egyfajta eszköztárat.

Az igény egyértelműen megjelent hazánkban is a szociális gazdaság kifejlődésére, azonban kevésbé vannak jelen ehhez a források. Jelenleg főleg kicsi helyi kezdeményezések vagy állami gyökerekkel rendelkező, átalakult szervezetek jelentik a magyar szociális gazdaság csíráit.

Ugyanakkor egyes fejlett európai országok mintája azt mutatja, hogy e társadalmi szegmens fejlődése a legnagyobb vállalatokkal, pénzintézetekkel vetekedő szervezetsoportok kitermelésére alkalmas, mind pénzügyi, mind pedig foglalkoztatási szempontból. Az anyagi források mellett - attól nem teljesen, de részben függetlenül - nagy hiánycikk a kifejlődő magyar szociális gazdaságban a tudás. A nálunk fejlettebb európai országok egy részében minisztériumi irányítás (például: Franciaországban); kutatóintézetek (például: European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises - EURICSE); egyetemi karok, tanszékek specializálódtak a szociális gazdaság témakörére, míg nálunk ezeknek is csak a csírái mutatkoznak. A szociális gazdasággal kapcsolatos ismeretek hiányát jelzi Magyarországon a CIRIEC (International Centre of Research and Information on the Public and Cooperative Economy) 2007-ben publikált EU² szintű felmérése is (Chaves – Monzón, 2007).

A vizsgálat arra kereste a választ, hogy az EU országaiban az állami hatóságok, a szociális gazdasági vállalatok és a tudományos világ körében mennyire elfogadott a szociális gazdaság koncepciója. A kérdésre adott válaszokat egy hármas skálán értékelték mindhárom szereplő esetében: 1) a koncepció szórványos elfogadása, vagy elutasítása; 2) középszintű elfogadás; 3) magas szintű elfogadás. Az eredményeket 1-3-ig számértékkel jelöltük a fenti sorrendnek megfelelően. Ezután összegeztük a három szereplő értékét, így egy 3 és 9 közötti jelzőszámot kaptunk, amely az országban az összegzett elfogadottságot mutatja a három szereplő esetében. Eszerint az országokat sorba rendeztük, ennek eredményét az 1. táblázat foglalja össze. A nagyobb jelzőszám a szociális gazdaság koncepciójának a magasabb elfogadottságát jelzi az egyes országokban, az alacsonyabb jelzőszám pedig az alacsonyabb elfogadottságát, a számérték csak az összehasonlítást szolgálja, nincs mértékegysége.

1. táblázat
A szociális gazdaság elfogadottsága az EU országokban
(dimenzió nélküli jelzőszámmal kifejezve), [2006]

Ország	Szociális gazdaság elfogadottsága (dimenzió nélküli jelzőszámmal kifejezve)
Portugália	9
Spanyolország	9
Franciaország	8
Olaszország	8
Belgium	7
Írország	7
Svédország	7
Málta	7
Finnország	6
Görögország	6
Luxemburg	6
Ciprus	6
Lettország	6
Lengyelország	6
Ausztria	5
Dánia	5
Szlovénia	5
Németország	4
Egyesült Királyság	4
Cseh Köztársaság	4
Észtország	4
Litvánia	4
Hollandia	3
Magyarország	3
Szlovákia	n.a.
Bulgária	n.a.
Románia	n.a.

Forrás: Chaves – Monzón, 2007

A táblázatból kitűnik, hogy hazánkban a szociális gazdaság elismertsége nagyon alacsony szintű, gyakorlatilag Hollandiával együtt a lehető legalacsonyabb értéket kapta. Hétköznapi tapasztalataink, illetve a hazai szakirodalom ismeretének fényében azt mondhatjuk, hogy hazánkban nem annyira elutasítottságról lehet szó, sokkal inkább arról, hogy nem nagyon ismert a fogalom. Ez azt is jelenti, hogy hazánk az EU-s trendektől messze elmarad, ami megnehezíti a koncepció szerinti fejlődéshez és az azzal esetlegesen megjelenő pénzforrásokhoz való kapcsolódást is. A szociális gazdaság témájában történő képzésre való igény tehát ilyen szinten is megjelenik. Ugyanakkor pontosan ez az ismeretlenség egyben akadály is a képzések elterjedésének.

Jelen írás célja annak áttekintése, hogy Magyarországon milyen válaszok léteznek erre a felmerülő igényre, amely az európai és hazai trendek folytatódásával várhatóan hamarosan egyre inkább fizetőképes keresletté is válhat.

A szociális gazdaság értelmezése

A közgazdasági elméletek a gazdasági szereplők viselkedésének értelmezésében, modellezésében jellemzően a profit maximalizálásból indulnak ki: miszerint a gazdasági szereplők célja a lehető legnagyobb haszon elérése. Ez az irányadó gondolati rendszer azonban számos ténylegesen létező gazdasági jelenséget figyelmen kívül hagy. Többek között ide tartoznak az úgynevezett piaci kudarcok, amikor a szabadpiaci viszonyok nem a leghatékonyabb megoldásokhoz vezetnek. Emellett, de a piaci kudarcoktól nem függetlenül, ide tartoznak a szociális gazdaság jelenségei is.

A szociális gazdaság fogalmának meghatározásáról nincs egységes álláspont, számtalan definíció forog közkézen, amelyek több-kevesebb kritériumot fogalmaznak meg a szociális gazdaság szereplőivel kapcsolatban (Sivák, 2010). Ezek legfőbb elemei:

- magasabb rendű társadalmi cél érdekében a profit visszaforgatása
- demokratikus jelleg az irányításban
- fenntarthatóságra törekvés
- helyi társadalomba való beágyazódás
- szolidaritás, mint érték megjelenése
- önkéntes tagság
- államtól való szervezeti függetlenség

Egy széles körben elfogadott meghatározás az európai uniós szinten tevékenykedő Szövetkezetek, Önszervező Társaságok, Egyesületek és Alapítványok Európai Állandó Konferenciájának (CEP-CMAF) szervezetei által elfogadott definíció, ami a Szociális Gazdaság Elveinek Chartájában található. „A CEP-CMAF a következő elveket tartja meghatározónak a szociális gazdaságban:

- az egyéni és szociális célok előtérbe helyezése a tőkével szemben.
- önkéntes és nyílt tagság.
- a tagság által gyakorolt demokratikus ellenőrzés (ez nem vonatkozik az alapítványokra, mivel ezeknek nincsenek tagjaik).
- a tagok/felhasználók érdekeinek összeegyeztetése a közérdekkel.
- a szolidaritás és felelősség elveinek védelme, illetve alkalmazása.
- autonóm irányítás és az állami hatóságoktól való függetlenség.
- a nyereség legnagyobb részét a fenntartható fejlődés céljaira, valamint a tagok érdekeit védő, illetve a közérdekű szolgáltatásokra fordítják.” (Chaves – Monzón, 2007:4)

Magyarországon a nemzetközi kritériumokon túl jellemzően kiemelik a szociális gazdaság speciális foglalkoztatási szerepét. Erre kínál példát a viszonylag szegényes hazai szakirodalom egyik meghatározó írása, a Szociális gazdaság kézikönyv (Frey, 2007).

„...olyan helyi kezdeményezéseket tekintünk a szociális gazdaságba tartozónak, amelyek célja a nehezen elhelyezhető emberek integrálása a munka világába, foglalkoztatást, szakmai tudásuk fejlesztését és tanácsadást kínálva számukra. Emellett általános jellemzőjük, hogy:

- lokális szinten működnek, a köz- és a piaci szektor között,
- a magáncégek és állami intézmények által kielégítetlenül hagyott helyi szükségletekre reagálnak,
- új munkahelyeket teremtenek,
- jövedelmet generálnak, és az a céljuk hogy idővel önfinanszírozóvá váljanak,
- a bevételeik között a magánfinanszírozás is bizonyos mértékben megjelenik,
- célcsoportjukba tartoznak a tartós munkanélküliek, az elhelyezkedési nehézséggel küzdő pályakezdő fiatalok, a gondozási kötelezettséggel terhelt nők, az idős és fogyatékkal élő emberek és a szociális beilleszkedési zavarokkal küzdő személyek.” (Frey, 2007:23)

Noha a különböző meghatározások sokszor több, máskor kevesebb kritériumot fogalmaznak meg, a meghatározásokból kitűnik, hogy gyakorlatilag minden esetben megjelenik a profitszétosztás tilalma, az államtól való függetlenség, és jellemzően ezek (nem kizárólagosan) intézményesült³ szervezetekre vonatkoznak.

A nonprofit szektor szintén különböző kritériumrendszerrel megjelenő meghatározásainak állandó elemei⁴ a következők:

(1) *Profitszétosztás tilalma*: a szervezeteket nem profitcélok vezérlik. Nem a profitszerzés tilalmáról van szó, csupán arról, hogy a keletkezett profitot nem oszthatják szét tagjaik, alapítóiik, vezetőik között, hanem azt az eredeti célokra vissza kell forgatni. Ez a jellemző határolja el a nonprofit szektort a piaci szektortól.

(2) *Kormánytól való függetlenség*: intézményes elkülönülés és autonómia. Ez a kritérium különíti el a nonprofit szektort az állami szektortól.

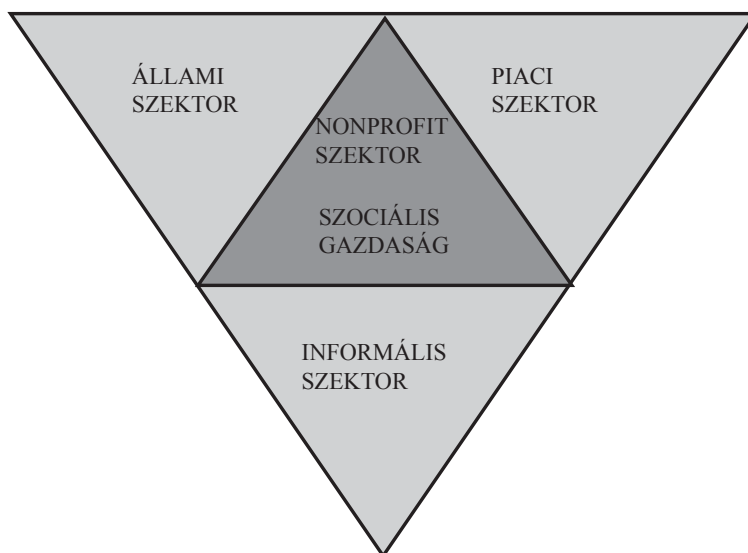
(3) *Intézményesültség*: hivatalosan bejegyzett szervezetek. Ez a megszorítás választja el a nonprofit szektort az informális szektortól.

(Bartal, 2005; Kuti, 1998; Salamon – Anheier, 1995)

A kiemelt három elem gyakorlatilag megegyezik egymással, ami alapján azt mondhatjuk, hogy a szociális gazdaság és a nonprofit szektor ugyanabban a társadalmi szegmensben jelenik meg a piaci, az állami és az informális szektor között, az úgynevezett „harmadik szektorban”⁵ (1. ábra).

1. ábra

A szociális gazdaság és nonprofit szektor köztes helyzete a társadalomban

A szociális gazdaság és a nonprofit szektor azonban mégsem feleltethető meg teljesen egymásnak. A két fogalom tudományos eredete is eltérő. A szociális gazdaság és nonprofit szektor megközelítés két kutatási irányzathoz ered. Míg előbbi a francia, utóbbi az Amerikai Egyesült Államok kutatóihoz kötődik leginkább. Mint nevéből is kitűnik, a szociális gazdaság elsősorban a gazdasági tevékenységekre fókuszál, amelynek gazdaságon kívüli társadalmi vonzatai, hozadéka is vannak. A nonprofit szektornak a szolgáltató (gazdasági) szerepe csupán az egyik fontos funkciója, legalább ilyen fontos például az érdekképviselet és a közösség-szervezés.

A megegyező társadalmi szegmens elismerése mellett a szakirodalmi források jellemzően a két koncepció közötti különbségeket hangsúlyozzák (Frey, 2007; Chaves – Monzón, 2007; Borzaga - Santuari, 2003). Ezzel szemben jelen írás a közös elemeket állítja a középpontba, mivel hazánkban mindkét irányzathoz kiinduló, és ezekre építő képzések

előfordulnak. Tulajdonképpen Magyarországon a rendszerváltás időszakában az amerikai gyökerű nonprofit irányzat és nevezéktan nyert gyökeret, és a szociális gazdaságból eredő francia megközelítés sokkal inkább az EU csatlakozás után jelent meg, és kerül előtérbe az utóbbi években. Ha nem számolnánk a nonprofit képzésekkel, akkor arra a téves következtetésre jutnánk, hogy hazánkban szinte nem is, illetve csak nyomokban létezik olyan képzés, amely az általunk vizsgált területtel foglalkozik. Ez téves következtetés lenne. Csupán arról van szó, hogy az elnevezésekben nem mindig jelenik meg a „szociális gazdaság” megjelölés.

A megnevezések értelmezését bonyolítja, hogy Magyarországon a nonprofit szektorra több más kifejezést is használnak, többé-kevésbé azonos értelemben, ilyen például a már említett harmadik szektor fogalma, vagy az önkéntes szektor, nem-kormányzati szektor, civil szektor kifejezések. Mindezeket az információgyűjtésnél figyelembe kellett venni.

A harmadik szektorra vonatkozó képzések fejlődése Magyarországon

A szolgáltató nonprofit szektor modernkori felemelkedése a jóléti demokráciákban a jóléti államok 1970-es években megjelenő válságában gyökerezik (Borzaga – Santuari, 2003). Ekkorra ezekben az országokban a korábban kiépült társadalmi ellátó rendszerek széleskörű kiépülése révén megteremtődött a társadalmi igény ezekre a szolgáltatásokra, az oktatás, egészségügy és szociális vívmányok a mindennapok részévé váltak. Ráadásul ezek az igények differenciálódtak, és a különböző társadalmi csoportok eltérő igényeket támasztottak. Ugyanakkor a válságos időszakban a korábban ezeket szolgáltatásokat széles körben biztosító államok nehéz anyagi helyzetbe kerültek. A nagy kiadásokkal járó feladatoktól egyre inkább szabadulni igyekvő államok helyére nyomultak be a nonprofit szervezetek mint alternatív szolgáltatók, amelyek később ugyanezen államok támogatása mellett egyre nagyobbra növekedtek. Szintén az 1970-es években indultak az első jelentősebb közgazdasági vizsgálatok a témakör vizsgálatában. A témakörben megjelenő oktatások kifejlődésének ez egy elsődleges időbeli korlátja (nem zárva ki, hogy egyes szociális gazdasághoz sorolt szervezetcsoportokról korábban is lehettek képzések).

A másik objektív időbeli korlát Magyarországra vonatkozik. A szocializmus időszakában a társadalmi szolgáltatások ellátása alapvetően állami feladat volt. Az állam ideológiai okok miatt nem tűrt meg más alternatív szolgáltató szervezeteket. Ennek megfelelően a szintén állami kézben lévő oktatási rendszer sem foglalkozott ezen szolgáltatások oktatásával.

A szocializmus elnyomása után a magyar nonprofit szektor az 1970-es, 1980-as évek végén kezdett kifejlődni, de nem mint alternatív szolgáltató, hanem mint az ellenzéki tevékenységek terepe. Ez a folyamat sokkal inkább az úgynevezett „demokratizálódás harmadik hullámához”⁶ kötődött, mintsem az alternatív szolgáltatások megjelenéséhez.

Az ekkor kifejlődő úgynevezett civil szervezeteket⁷ különösen a rendszerváltozás után a fejlett demokráciák donor szervezetei, illetve az ezen országokban élő magyarok is támogatták, mert a demokratikus átalakulás és a hosszú távú demokratikus működés zálogait látták bennük. Ebben gyökerezik, hogy az első időszakban főképp általános képzéseket kellett nyújtani erről a magyar társadalom nagy része számára idegen társadalmi szegmensről, és a kezdeti képzések nem annyira a szolgáltató, sokkal inkább az érdekképviseleti szerepre koncentráltak. Az első képzési igényekre az említett donor szervezetek, illetve külföldi magyarok által létrehozott szervezetek reagáltak a leggyorsabban (ilyen volt például a Nonprofit Információs és Oktatóközpont Alapítvány vagy a DemNet Demokratikus Jogok Fejlesztéséért Alapítvány).

A rendszerváltozás után évente nagyszámú nonprofit szervezet jött létre, amelyek egy része egyre inkább professzionális vezetést igényelt, miközben az általános képzésekkel a képzési piac egyre inkább telítődött (Nizák, 2005; Piros – Martinkó, 2005). Mindezzel párhuzamosan megnőtt a speciális (például: működtetéshez, irányításhoz kötődő) ismeretekre való igény (Nizák, 2005; Piros – Martinkó, 2005). A szektor bővülésével együtt a képzési igény egyre inkább kilépett a harmadik szektorból, a velük foglalkozó állami, önkormányzati tisztségviselőknél, nonprofit szervezetet alapító intézményeknél és az egyházaknál is megjelent.

Az oktatási rendszer a nonprofit szektor képzési műhelyeinél sokkal lassabban reagált a megjelenő oktatási igényekre, az 1990-es évek második felében kezdtek csak el megjeleneni a hivatalos állami elismervényt adó képzések. A nonprofit menedzser, nonprofit ügyintéző középfokú szakképzés 1997-ben indult útjára. Ebben az időszakban kezdtek el megjeleneni a főiskolák, egyetemek tanterveiben a nonprofit témájú előadások, szemináriumok (Nizák, 2005; Piros – Martinkó, 2005), de még nem egységes rendszerben. Többek között ezekre építkeztek azután a kifejlődő nonprofit szakirányok. 2001-ben egy felsőoktatási képzési program vette kezdetét az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán a művelődésszervező hallgatók számára, „A civil társadalom és nonprofit szervezetek” címmel. E program kiemelkedő jelentőségét egyrészt az adja, hogy a nonprofit szektorhoz kötődő szakértők egy átgondolt képzési anyagot készítettek hozzá, valamint, hogy ezt a képzési anyagot a következő évben tizenkét felsőoktatási intézmény is elkérte, jelezve, hogy érdeklő őket a képzés (Arapovics, 2005; Nizák, 2005; Piros – Martinkó, 2005). A szakirodalmi forrásokból (Arapovics, 2005) tudjuk, hogy az ELTE Tanító- és Óvónőképző Karán, valamint a bajai Eötvös József Főiskolán a képzés ténylegesen is elindult, a Pécsi Tudományegyetem pedig vállalta a továbbfejlesztését.

A 2000-es években szerteágazó kínálat alakult ki a nonprofit területen nyújtott képzésekben. Például:

- Debreceni Egyetem BTK *nonprofit humán szolgáltatások menedzsmentje* specializáció, szociálpolitikus szakon

- Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Kar *szolgáltatások és nonprofit marketing* specializáció
- Berzsényi Dániel Főiskola (Szombathely) *Európa nonprofit specializáció* nemzetközi kapcsolat szakon
- Általános Vállalkozási Főiskola (Budapest) *nonprofit gazdálkodás* specializáció
- Nyugat – Magyarországi Egyetem Közgazdaságtudományi Kar (Sopron) *nonprofit szervezet* specializáció gazdálkodási szakon
- Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Szociológiai Intézete (Piliscsaba) *nonprofit* szakirány szociológia szakon
- Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kara *alapismeretek civil szervezetek vezetői részére* tanfolyam
- Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kara *nonprofit szervezetek menedzsmentje* specializáció művelődésszervező szakon

(Piros – Martinkó, 2005)

Mindezek mellett az ELTE, a Pécsi Tudományegyetem és a Debreceni Egyetem is folytatott nonprofit menedzser képzést (Piros – Martinkó, 2005).

Ezek a nagyon eltérő gyökerű és kimenetelű képzések gyakran a nonprofit szektorhoz kötődő személyiségek tevékenysége révén alakultak ki, és sok esetben e személyiségek munkája nyomán éltek tovább, akár napjaink felsőfokú képzéseiben is megjelenve. Minden bizonnyal számos felsőoktatási specializáció létezik, amelyekről a szakirodalom egyelőre nem ad számot. Ugyanígy tudható, hogy számos nonprofit szervezet foglalkozik állampolgári képzésekkel és gyakorlati tréningek szervezésével, például: a Közösségfejlesztők Egyesülete, a Civil Kollégium Alapítvány, a Nonprofit Információs és Oktatóközpont (NIOK), a Századvég Civil Akadémia is. Mindezek vizsgálata is érdekes és értékes konklúziókkal tudna szolgálni, azonban jelen tanulmány nem ezek elemzését viszi tovább, hanem a napjainkban is létező és hivatalos képesítést adó oktatásokra fókuszál.

Hivatalos állami képesítést adó hazai képzések

Az iskolarendszerű képzésben a következő szakokat sikerült feltárni, amelyek a szociális gazdaság témaköréhez szorosabban kötődnek, és hivatalos képesítést adnak:

I. Egyetemi vagy főiskolai diplomát adó képzések

- Szociális munka és szociális gazdaság szak (MA)
- Közösségi és civil tanulmányok (MA)

II. Felsőfokú szakképesítést adó képzések

- Közösségi-civil ügyintéző felsőfokú szakképzés (FSZ)

III. Középfokú szakképesítést adó képzések

- Nonprofit menedzser, nonprofit ügyintéző középfokú szakképzés (KSZ)

Az egyetemi vagy főiskolai diplomát adó képzések két intézményhez tartoznak, egyrészt a Debreceni Egyetemhez, másrészt az ELTÉ-hez. Intézményen belül mindkettő a szociális területhez, azon belül is leginkább a szociális munkás képzéshez kötődik. Területileg Nyíregyházán és Budapesten jelennek meg.

Szociális munka és szociális gazdaság

A Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar (DE-EK) által 2011-ben elindított mesterképzés (MA) az egyetlen olyan magyarországi hivatalos állami képesítést adó képzés, amely nevében megjelenik a szociális gazdaság kifejezés. E képzés egy széleskörű nemzetközi együttműködés keretében valósult meg, amelyben kilenc európai egyetem vesz részt. Az együttműködést az Európai Unió támogatja.

A részt vevő partner egyetemek a következők:

- FH-Campus Wien (Ausztria)
- Fachhochschule München (Németország)
- University of Trnava (Szlovákia)
- University of Ostrava (Csehország)
- Babes-Bolyai University (Románia)
- University of Silesia (Lengyelország)
- University of Poitiers (Franciaország)
- Fachhochschule Zentralschweiz (Svájc)
- Debreceni Egyetem (Magyarország)

A képzés a szociális munka, szociálpedagógia alapképzésre épül. A négy féléves oktatás okleveles szociális gazdaság szakember szakképzettséget nyújt. Célja olyan szakemberek felkészítése, akik megszerzett szociálpolitikai és gazdálkodási ismereteik birtokában képesek a szociális gazdaság területén működő intézmények és szolgáltatások irányítására, működtetésére és fejlesztésére. A végzetek a szociális segítség nemzetközi szakmai és etikai alapelveinek ismerőiként várhatóan alkalmasak lesznek nemzetközi együttműködésben megvalósított feladatok ellátására is. Megfelelő szervezeti és szervezetfejlesztői ismereteik birtokában a szociális szolgáltatások területén olyan feladatokat látnak el, amelyek a helyi gazdaság erősítésével a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok gazdasági és társadalmi integrációját segítik elő.

(http://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzések/szakeleirasok/!Szakeleirasok/index.php/szakeleirasok/szakeleiras_konkret?szak_id=334&kepzes=M)

A képzéshez intenzív nemzetközi gyakorlat kapcsolódik, amelyet valamelyik külföldi partnerintézménynél kell teljesíteni. A szakmai gyakorlat, amely irányítási, gazdálkodási, szervezési és a nemzetközi együttműködésre vonatkozó szakmai feladatok teljesítéséből áll, a szociális gazdaság területén működő intézményekben/szervezeteknél teljesítendő.

Közösségi és civil tanulmányok

A közösségi és civil tanulmányok területén az ELTE Társadalomtudományi Karán (ELTE TáTK) az utóbbi két évben elindult mesterképzés (MA). A szak alapvetően a Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszékhez kötődik, okleveles közösségi és civil fejlesztő szakképzettséget ad. A felvételnél nagyon széles körből érkező hallgatókat várnak a bölcsészettudományi, társadalomtudományi, pedagógusképzési, gazdaságtudományi, jogi és igazgatástudományi szakok alapképzéseiből.

A képzés célja olyan szakemberek felkészítése, akik a civil társadalom és benne a nonprofit szektor jelenlegi nemzeti, európai és globális jelentőségének és szerepének ismeretében képesek a civil szervezeti életben, a hazai és nemzetközi hálózatok működtetésében, a menedzsmentben és a támogatásszervezésben eredményesen tevékenykedni. A végzettek várhatóan alkalmasak lesznek a helyi fejlesztési folyamatokban, a fejlesztéssel összefüggő tervezési és értékelési eljárásokban szakmai segítség nyújtására, a civil szervezetekhez kapcsolódó önálló munka végzésére, intézmények, szervezetek vezetésére, projekt és kutatási tervek kialakítására és menedzselésére, megalapozott szakmai állásfoglalások kialakítására, döntéshozatalra, prezentációra, szakmai ismereteik átadására, interdiszciplináris teamben való hatékony munkára, valamint nemzetközi együttműködésben folyó tevékenységre.

A négy féléves képzéshez szakmai gyakorlat kapcsolódik: külső szakmai gyakorló helyen, intézményben, erre alkalmas szervezetnél vagy felsőoktatási intézményi gyakorlóhelyen végzett hetenként minimum nyolc tanóra, forgatókönyv és tanulmányi szerződés alapján végzett terepgyakorlat, melynek időtartama legalább hat hét. (http://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzések/szakteirasok/Szakteirasok/index.php/szakteirasok/szakteiras_konkret?szak_id=335&kepzes=M)

Közösségi-civil szervező

A közösségi-civil szervező szakképzés felsőfokú szakképzés, amely 2007-től indult útjára. Csak felsőoktatási intézmények indíthatják. A szakképzés célja, hogy olyan szakembereket képezzen ki, akik közreműködnek a nonprofit szervezetek alapításával és működésével kapcsolatos szervezési feladatok jogszerű lebonyolításában, kiépítik a helyi kapcsolatrendszert, partnerségi együttműködést. Ösztönzik a lokális részvételt, szakmailag támogatják a helyi cselekvést, közreműködnek a gazdálkodást érintő döntések előkészítésében, megvalósításában és ellenőrzésében. Résztvesznek a nonprofit szervezetek szervezeti-vezetési feladatainak ellátásában, közreműködnek a modern marketing és a public relations nonprofit szervezetekre specifikált alkalmazásában. Hazai és nemzetközi projekteket, pályázatokat terveznek meg és bonyolítanak le. Forrásteremtési technikákat alkalmaznak. Képzéseket, tréningeket szerveznek, támogatják az élethosszig tartó

tanulást. Segítik a szervezet munkatársai, önkéntesei munkájának koordinálását. Modern kommunikációs eszközök, csatornák és technikák segítségével ügyviteli feladatokat látnak el. Alkalmazzák az érdekérvényesítő és érdekképviselői technikákat. (Pénzügyi Közlöny 2010/3. sz. 1865.; 23/2008. (VIII. 08.) PM rendelet a pénzügyminiszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről)

A 2012-ben kilenc felsőoktatási intézményekben hirdették meg a szak indítását (www.felvi.hu):

- Általános Vállalkozási Főiskola (Budapest)
- Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás (Baja)
- Eszterházy Károly Főiskola Tanárképzési és Tudástechnológiai Kar (Eger)
- Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar (Kaposvár)
- Károly Róbert Főiskola Természeti Erőforrás-gazdálkodási és Vidékfejlesztési Kar (Gyöngyös)
- Nyugat-magyarországi Egyetem Művészeti, Nevelés- és Sporttudományi Kar (Szombathely)
- Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar
- Szent István Egyetem Gazdasági Kar (Békéscsaba)
- Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar

A felsorolásból látható, hogy az ország minden területén jelen van e képzési lehetőség, nagyon sokféle intézményben, főként a pedagógiához kötődő karokon jelenik meg, emellett még két gazdasági profilú karon (ÁVF, SZIE) is jelen van.

A képzés záróvizsgálója moduláris rendszerben folyik, mely a következő részekből áll össze:

- számítástechnikai feladatok
- civil társadalom – civil-nonprofit szervezetek
- közösségszervezés
- nonprofit szervezetek menedzselése
- közösségi tanulás és szervezése

A közösségi-civil ügyintéző képzésnek nincs egységes tananyaga, a vizsga elvárásai számos (szinte átláthatatlan) forrásból állnak össze. A képesítés megszerzéséhez elvárás legalább 31 napos szakmai gyakorlat igazolása.

Nonprofit menedzser, nonprofit ügyintéző

A nonprofit menedzserek, ügyintézők szakképzése 1997-ben indult el. Középfokú szakképzésnek minősül. Nemcsak felsőoktatási intézmény indíthatja el, hanem más képzéssel foglalkozó szervezetek is. Többnyire időszakonként hirdetik meg kampány jelleggel. A szakképzés célja, hogy olyan szakembereket képezzen ki, akik közreműködnek nonprofit

szervezetek alapításában, működtetésében. A képzés moduláris rendszerű vizsgarendszerében egyes meghatározott modulok teljesítésével lehet elérni a nonprofit ügyintézői szintre, ezeken túl három plusz modul teljesítése után érhető el a nonprofit menedzser képezés.

Nonprofit menedzser és nonprofit ügyintéző képezés közös moduljai:

- Szervezetalapítás, szervezetvezetés
- Nonprofit szervezetek gazdálkodása és pénzügyei
- Marketing és PR
- Ügyviteli feladatok
- Számítástechnikai feladatok

Nonprofit menedzser képezés egyedi moduljai

- Rendezvények és képzési programok szervezése
- Projekttervezés és projektmenedzsmen
- Közösségszervezés

(Nonprofit menedzser, ügyintéző (szakismertető információs mappa) [2008] Foglalkoztatási és Szociális Hivatal www.epalya.hu, Nonprofit menedzser szakképezés szakmai és vizsgakövetelményei [2009] http://szakkepeses.hu/szakmak/nonprofit_menedzser.html)

Szociális gazdasági képezésekhez kötődő szakirodalom jellemzői

A nonprofit kutatások Magyarországon az önkéntes szektor rendszerváltozáshoz kötődő újjászerveződésével párhuzamosan, ehhez képest nagyon korán kialakultak. Mára nagyon széleskörű szakirodalma van a területnek, noha jellemző, hogy fontos témák részletesen, mások csak érintőlegesen kidolgozottak. Ez utóbbi területhez tartozik a szociális gazdaság témaköre is, amely nemcsak a kutatók hibájának tudható be, hanem a magyar nonprofit szektor gyakorlati tevékenységeiben sem volt hangsúlyos a szociális gazdasághoz kapcsolódó tevékenység, szociális gazdaság irányából való megközelítés. A képezési anyagok erre a kissé felemás szakirodalmi bázisra támaszkodnak. Noha találunk példát átfogó tankönyvre is, (például: Bartal 2005), de kevés az ehhez hasonló, közérthető nyelven íródott egységes tankönyv, jegyzet. A viszonylag egységes követelménnyel rendelkező közösségi-civil szervező szakképezés moduljai például a legkülönbözőbb (sokszor szintén nehezen elérhető) kutatói írások tömegére támaszkodnak.

Ennél a kérdéskörnél kiemelhető a Magyar Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány ösztöndíjrendszere, amely több mint egy évtizeden át évente támogatta rövid időtartamú (pár hónapos) ösztöndíjakkal a felsőoktatásban résztvevő diákok és tanárok oktatási, kutatási tevékenységét a „Humán erőforrás fejlesztése a civil szektorban” ösztöndíj révén. Ez nagymértékben előmozdította az oktatás alapját képező háttéranyagok megszületését és

az egyes intézményekben a nonprofit témájú oktatási tevékenységek megindítását, kiterjesztését. Az állami közalapítványok elmúlt két évben történő átszervezésével ez a rendszer megszűnt, és egyelőre nem világos, hogy lesz-e helyette valamilyen hasonló pályázati rendszer.

Konklúziók

A magyarországi nonprofit szektorban napjainkban jelen lévő nagy számú nonprofit szervezetre szinte általánosan jellemzők a gazdasági és működési nehézségek, amelynek egyik permanens oka a szakember hiány. Emellett a folyamatos változások is nagymértékben indokolnák a szektor gazdaságáról szóló képzések megvalósulását, jelenjenek ezek meg akár a szociális gazdaság, nonprofit szektor, civil szektor, harmadik szektor vagy akármi más megjelölés alatt. Ugyanakkor pontosan ezek a problémák azok, amelyek egyben meg is akadályozzák, hogy ez az igény általánosan fizetőképes keresletté váljon a szektoron belül. Ezt erősíti meg, hogy a szektorban a fizetések jelentősen alatta maradnak a piaci szektorban elérhető jövedelmeknek, így a hallgatói önfelnevelés (például diákhitelből) is nehézségekbe ütközik. Ezzel együtt azt is látni kell, hogy a képzések célcsoportja nem csak a szociális gazdaság területéről kerül ki, hanem az ezzel a társadalmi szegmensen foglalkozók (például közigazgatásban, állami intézményekben dolgozók, egyházi tisztségviselők, PR és CSR szakemberek) szintén bevonhatóak lennének az oktatott hallgatók körébe. Az Európai Unióban – úgy tűnik - jelenleg a harmadik szektorral kapcsolatban a szociális gazdaság koncepció kerül előtérbe, ettől nem függetlenül a magyar döntéshozók is egyre inkább érdeklődnek a terület iránt, ami egyre inkább segítheti az oktatás finanszírozhatóságát a szektor szereplői számára is.

A szektorral kapcsolatosan felmerülő oktatási igényekre eddig is születtek válaszok. A nonprofit képzés Magyarországon a rendszerváltozás után megjelenő nemzetközi donor szervezetek és hazai fejlesztő nonprofit szervezetek tevékenységében gyökerezett, és folyamatosan továbbfejlődött a szervezetek professzionális működéséhez kötődő igények felerősödésével. A kezdeti időszakban az oktatás elsősorban a nonprofit szektorról való általános ismeretek nyújtásával foglalkozott, majd egyre speciálisabb területekre is kiterjedt. Az iskolarendszerű szakképzés ma már több mint egy évtizedes múltra tekint vissza. Elsősorban a nonprofit szektor kutatásával is foglalkozó személyek, illetve a civil szektorban tevékenykedő elhivatott szakemberek gyakran saját munkahelyükön igyekeztek meghonosítani a nonprofit képzések valamilyen formáját, tantárgyak, specializációk, némely esetben önálló szakok indításával. A 2000-es évek végéig a képzések nem álltak össze egységes rendszerré, sok tekintetben a kialakulatlanság, az első próbálkozások jelei voltak tetten érhetők a képzések kaotikusságában. Az utóbbi években úgy tűnt, hogy az oktatás némely szegmensében (elsősorban a középfokú és felsőfokú szakképzésben) kicsit egységesebbnek tűnő stabil rendszer alakulhat ki, ugyanakkor a szakképzés napirenden lévő átszervezése várhatóan ezt újra jelentősen megbolygatja. Összességében is elmondható,

hogy a magyar nonprofit szektort, szociális gazdaságot a folyamatos változtatások, átalakítások kísérik, amelyek újabb és újabb képzési igényeket generálnak. Ugyanakkor megnehezítik egy stabil intézményi háttér kialakulását, és az oktatási segédanyagok folyamatos megújítását követelik (követelnék) meg. A nonprofit menedzser, nonprofit ügyintéző középfokú szakképzés kivételével a szociális gazdasághoz kötődő jelenlegi képesítést nyújtó oktatások, noha nem minden előzmény nélkül ugyan, de az utóbbi 3-4 évben alakultak ki.

A viszonylag kiterjedt felsőfokú szakképzési rendszer leginkább a pedagógusképzéshez csatlakozik, emellett két intézménynél gazdasági szakokhoz is kötődik (az ÁVF-en és a SZIE-en). A ritkaságszámba menő egyetemi, főiskolai képzésekre jellemző, hogy alapvetően a szociális munkás képzésben gyökereznek. Ilyen alapon szerveződött a Debreceni Egyetem képzése (amelyik leginkább kötődik a szociális gazdasághoz), valamint az ELTE egyetemi képzése is. Míg a felsőfokú szakképzésben csak kis mértékben van jelen a gazdasági profilú intézményi háttérre támaszkodó oktatás, a felsőfokú diplomát adók közül a gazdasági intézményből táplálkozó képzés hiányzik, illetve egy-egy szakirányokhoz kötődően jelenik csak meg elvétve egy-egy kurzus, szakosodás esetén.

Területileg vizsgálva a felsőfokú képzéseket, szintén elmondható, hogy ilyen szempontból sincsenek lefedve a képzési igények: a felsőfokú diplomát adó képzés Budapest mellett csak Nyíregyházán van jelen. A felsőfokú szakképzés ennél kiterjedtebb rendszerben működik, és egyenletesebben oszlik el, viszont a gazdasági karokhoz kötődő felsőfokú szakképzés a fővároson kívül csak Békéscsabán jelenik meg.

JEGYZETEK

- ¹ E tanulmány a Budapesti Gazdasági Főiskola (BGF) „ARIADNE, vezérfonal a szociális gazdaságban tevékenykedő menedzsereknek” című EU által támogatott nemzetközi kutatási projekt keretében készült.
- ² A felmérés 2006-ban az EU 24 tagállamában készült el. A 2007-ben csatlakozó Románia és Bulgária kimaradt a felmérésből, továbbá Szlovákia sem szerepelt a vizsgálatban.
- ³ A háztartási gazdaságokhoz képest mindenképp magasabb szervezettségi szintet feltételeznek.
- ⁴ A nonprofit szektor kutatói a meghatározást jellemzően kiegészítik egyéb kritériumokkal is, mint például: (4) önkormányzatiság: tevékenységüket maguk határozzák meg működési szabályzatban és vezetőségük révén; (5) önkéntesség, öntevékenység: valamilyen mértékben jelen van a szervezet életében; (6) jótékonyság; (7) civil kezdeményezés; (8) közhasznúság; (9) közjó szolgálata. Mindezek mellett jellemzően kizárják a nonprofit szektorból (10) a vallási, hitéleti tevékenységet folytató szervezeteket és (11) a politikai pártokat (Kuti, 1998)

- ⁵ Az elnevezés háttérében a történeti megközelítés áll, miszerint az 1971-es évek előtt jellemzően kétszektorosként (piaci és állami) jellemzett szolgáltató (tercier) szektor a nonprofit szervezetek előretörésével vált háromszektorossá.
- ⁶ Samuel P. Huntington kifejezése a világban lezajló demokratikus átalakulások utolsó legnagyobb hullámának megjelölésére (Huntington, 1993).
- ⁷ A „civil” megjelöléssel illetett terminusokat általában akkor használjuk, amikor az alulról, vagyis a társadalom felől való építkezést kívánjuk hangsúlyozni.

HIVATKOZÁSOK

- ARAPOVICS MÁRIA (2005): A „Civil társadalom és nonprofit szervezetek” akkreditált képzési program az ELTE Pedagógia Karán. *Civil Fórum*, 6. 4. 24-27.
- BARTAL ANNA MÁRIA (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Századvég Kiadó, Budapest
- BORZAGA, CARLO – GALERA, GULIA – NOGALES, ROCÍO (2008): *Social Enterprise: a New Model for Poverty Reduction and Employment Generation – An Examination of the Concept and Practice in Europe and Commonwealth of Independent States*. UNDP Regional Centre for Europe and the CIS [Bratislava]
- BORZAGA, CARLO – SANTUARI, ALESTE (2003): New Trends in the Non-profit Sector in Europe: The Emergence of Social Entrepreneurship. In: OECD [Shields, Helen – Huxley, Jennah – Claassen, Deidre – Delf, Sheelagh – Labourdette, Valerie] (szerk.): *The Nonprofit Sector in a Changing Economy*. Párizs, OECD, 31-59.
- CHAVES, RAFAEL – MONZÓN, JOSÉ LUIS (2007): *A szociális gazdaság az Európai Unióban*. (az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság számára készített jelentés) CIRIEC, www.gyereksegely.hu, letöltés ideje: 2012.09.05.
- FUTÓ PÉTER – HANTHY KINGA – LÁNYI PÁL – MIHÁLY ANDRÁS – SOLTÉSZ ANIKÓ (2005): *A szociális gazdaság jelene és jövője Magyarországon*. (jegyzet) Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest, <http://mek.oszk.hu/06400/06452/>, letöltés ideje: 2012.09.05.
- FREY MÁRIA (szerk.) (2007): *Szociális gazdaság kézikönyv*. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest
- HUNTINGTON, SAMUEL P. (1993): *The Third Wave - Democratization in the Late Twentieth Century*. University of Oklahoma Press, Norman, London
- KUTI ÉVA (1998): *Hívjuk talán nonprofitnak... – A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest
- NIZÁK PÉTER (2005): A Budapesti Művelődési Központ által akkreditált továbbképzési program bemutatása. *Civil Fórum*, 6. 4. 28-31.

PIROS MÁRTA – MARTINKÓ JÓZSEF (2005): *A nonprofit szervezetek szerepe, lehetőségei a szektor fejlődését szolgáló képzések, képzési rendszerek kialakításában.* Humán erőforrások fejlesztése a civil szektorban ösztöndíj pályázat beszámoló (jegyzet) Kaposvári Egyetem, Kaposvár. <http://www.kka.hu/062567bd000f875a.nsf/0/141fb6f871a870acc12571d90056782d?OpenDocument>, letöltés ideje: 2012.09.03.

SIVÁK JÓZSEF (2010): Szociális gazdaság – egy kialakuló új szektor? In: Radványi Tamás (szerk.) *Pénz és Társadalom*: Budapesti Gazdasági Főiskola PSZK tudományos műhelyéből. Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Kar, Budapest

SALAMON, LESTER M. – ANHEIER, HELMUT K. (1995): *Szektor születik - A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban.* Nonprofit Kutatócsoport, Budapest 23/2008. (VIII. 08.) PM rendelet a pénzügyminiszter hatáskörébe tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről

Nonprofit menedzser, ügyintéző (szakismertető információs mappa) [2008]: Foglalkoztatási és Szociális Hivatal www.epalya.hu, letöltés ideje: 2012.09.05.

Nonprofit menedzser szakképesítés szakmai és vizsgakövetelményei [2009]: http://szakkepesites.hu/szakmak/nonprofit_menedzser.html, letöltés ideje: 2012. 09 05.

Pénzügyi Közlöny (A pénzügyminisztérium hivatalos lapja) 2010. 3.

